

КОМУНІКАТИВНИЙ ЦЕНТР ВИСЛОВЛЮВАННЯ В АНГЛІЙСЬКОМУ ЕКСПРЕСИВНО-ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Поперечна О. В. ✓

Діалогічна мова являє собою частину загальної комунікативної системи, якою є мова, таку часткову комунікативну систему, яка характеризується щохвилинністю творення, швидкістю і безпосередністю процесу відбиття явищ і ситуацій об'єктивного світу, актуальністю мовлян щодо свого індивідуального ставлення до фактів, чисельністю емоційних реакцій [6, 157]. Як відзначає академік В. В. Виноградов, “У діалозі видніші й помітніші форми виразності, експресії — інтонаційної і модерної, які утворюють соціальний фон для розкриття характерів [2, 160]. Експресійність як загально-мовна категорія охоплює всі сфери мови і забезпечує співвідношення лексичних, граматичних й інтонаційних засобів, які виступають у мовленні одночасно. У сучасній лінгвістиці інтонація визначається як складна єдність висоти основного тону, інтенсивності звуків і тембру голосу, який використовується в процесі мовного спілкування [5, 85]. Речення, будучи формальною структурою, може розглядатися як схема S-P. Висловлювання з точки зору комунікативної лінгвістики є реальною одиницею, у якій форма і зміст визначаються не тільки типом предикації, але й усією сукупністю комунікативних умов. Інакше — будь-яке речення виражає не просто думку, а повідомлювану думку, і якраз тому воно багатше за своїм змістом і зовнішнім оформленням, ніж та чи інша синтаксична конструкція [3, 60]. Фонетичним засобом виділення комунікативного центру висловлювання є фразовий наголос. Він організує висловлювання, служить основою ритмічної структури фрази, виділяє комунікативний центр висловлювання. Фразовий наголос буває централізований і децентралізований. Централізований складається з одного-двох індивідуально виділених слів. Децентралізований представлено всією фразою в цілому. Обидва типи наголосів виявляються у двох різновидах — емфа-

тичному та неемфатичному [4, 309]. Фразовий наголос реалізується у певній лексико-граматичній структурі. Тому він одночасно є і синтаксичним, тобто організує певну семантичну структуру, і логічним, оскільки реалізує комунікативний центр, і ритмічним, оскільки він виступає основою ритмічної структури.

Проблеми інтонаційної організації фрази досить широко вивчені і представлені в сучасній лінгвістичній літературі, крім, хіба інтонаційної організації логічного центру висловлювання та його ролі в процесі мовленнєвого спілкування.

Мета статті — вивчення інтонаційних ознак комунікативного центру висловлювання в англійському експресивному мовленні. Матеріалом для аудитивного й лінгвістичного аналізу послужили 422 приклади з курсів діалогів К. Мортимера [7, 160], а також 16 висловлювань, дібраних з діалогів оповідань А. Крісті [6, 293]. Запис було зроблено в лабораторії експериментальної фонетики ОДУ. За одиницю дослідження було обрано оповідні репліки-відповіді діалогічних єдностей. У ході експерименту були записані нейтральні й експресивні варіанти текстів, які збігаються за лексико-граматичною структурою. В результаті були одержані пари висловлювань, які розрізнялися ступенями експресивності.

Для інструментального аналізу фізичних характеристик мовлення було відібрано висловлювання, які 90% аудиторів визнавали як відповідні нормам сучасної англійської мови. Аудитори одержали завдання визначити також ступінь експресивності тексту. До ролі аудиторів залучено десятьох студентів-англійців.

Відібрані висловлювання були піддані інструментальному аналізу в ЛЕФ ОДУ для одержання інтонограм, у яких представлені частотні, енергетичні і часові характеристики мовленнєвого сигналу за спеціально розробленою програмою для персонального комп'ютера. Звернемося безпосередньо до акустичних характеристик. “Характер розподілу частоти й інтенсивності в межах структурних елементів фрази, які є основними просодичними параметрами, передають комунікативну спрямованість висловлювання. Визначення типу інтонаційного контура та його варіантів є важливим завданням дослідження просодики мовлення. Одержання таких контурів і аналіз їх можна здійснити методами випадкових функцій” [1, 29].

На основі вимірів частоти основного тону і нормування значень складено таблицю 1 (див. таблицю № 1). З таблиці видно, що найбільш експресивні монотонні фрази відрізняються за параметром ЧОТ у ядерному складі. За даними таблиці було побудовано узагальнений тональний контур англійських оповідних фраз (суджень), виголошених монотонно й експресивно (див. рис. № 1)

На графіку (рис. № 1) видно, що мелодична структура англійського судження характеризується спадним рухом тону в початкових ненаголошених і передядерних складах, висхідним тоном і падінням тону у ядрі, а також нисхідним рухом тону в заядерній частині фрази. В експресивному варіанті висхідний тон і падіння яскравіше виражається за рахунок більш високого частотного діапазону висловлення в цілому. Частотні інтервали ядра в експресивному варіанті також дещо ширші, ніж у монотонних фразах.

З графіка видно, що комунікативний центр характеризується високою ЧОТ й знаходиться в ядрі фрази, яка в граматичній структурі відповідає предикату або предикативній групі. Слід підкреслити, що в експресивному варіанті фрази ЧОТ початково ненаголошеного складу вищі, ніж у монотонному, і це надає певної

Таблиця 1

Частотні характеристики експресивних і монотонних фраз (у нормованих одиницях)

Диктор	Початкові наголошені склади				Корпус				Ядро				Заядерні склади			
	Монотонні		експресивні		монотонні		експресивні		монотонні		експресивні		монотонні		експресивні	
	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max
Чоловіки	1,10	1,02	1,18	1,22	1,01	1,18	1,21	1,36	1,22	1,32	1,36	1,50	0,72	0,92	1,08	1,18
Жінки	1,14	1,12	1,28	1,28	1,15	1,26	1,29	1,54	1,28	1,38	1,54	1,76	0,88	1,32	1,16	1,26
Середній показник	1,12	1,20	1,46	1,50	1,08	1,22	1,25	1,45	1,25	1,35	1,46	1,64	0,80	1,12	1,20	1,22

Таблиця 2

Частотні діапазони та інтервали в монотонних і експресивних фразах

Диктор	Частотний інтервал				Частотний діапазон			
	монотонна фраза		експресивна фраза		монотонна фраза		експресивна фраза	
Чоловіки	1,35		1,45		1,38		1,45	
Жінки	1,45		1,58		1,52		1,65	
Середній показник	1,40		1,53		1,45		1,60	

Таблиця 3

Енергетичні характеристики нейтральних і експресивних фраз (нормовані одиниці)

Диктор	Початкові наголошені склади				Корпус				Ядро				Заядерні склади			
	Монотонні		експресивні		монотонні		експресивні		монотонні		експресивні		монотонні		експресивні	
	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max	min	max
Чоловіки	1,26	1,32	1,06	1,58	1,24	1,53	1,26	1,60	1,46	1,62	1,40	2,00	1,16	1,28	1,24	1,54
Жінки	1,48	1,64	1,18	1,82	1,50	1,77	1,46	1,92	1,58	1,98	1,60	2,00	1,34	1,36	1,36	1,70
Середній показник	1,37	1,48	1,14	1,70	1,32	1,65	1,36	1,76	1,52	1,80	1,50	2,50	1,25	1,32	1,30	1,62

значущості групі суб'єкта і, таким чином, зміщує комунікативний центр до початку фрази, поширюючи смислове навантаження на всі елементи висловлювання. Помічено також різницю і у виголошені фраз дикторами-чоловіками і дикторами-жінками. Частотний діапазон у дикторів-чоловіків нижчий, ніж у дикторів-жінок і складає відповідно 1,45yo і 1,65yo. Частотний інтервал у дикторів-чоловіків теж уже складає 1,35 відповідно до 1,45 у дикторів-жінок. Різниця у цих показниках пояснюється причинами фізіолого-анатомічного характеру (див. таблицю № 2).

Нормовані значення енергетичних характеристик (інтенсивності) наводяться у таблиці 3 (див. таблицю № 3).

З таблиці № 3 видно, що параметр інтенсивності в експресивному мовленні вище, ніж у монотонному, і складає, відповідно, у дикторів-чоловіків у ядрі фрази 2,78, а у дикторів-жінок — 2,92.

За даними таблиці побудовано узагальнений тональний контур англійських оповідних фраз (суджень), виголошених монотонно й експресивно (див. рис. № 2).

Виголошені в монотонному варіанті фрази характеризуються меншим енергетичним інтервалом і діапазоном (відповідно 1,3 і 1,9 фрази, виголошені експресивно, мають енергетичний інтервал 1,73, а діапазон 2,2 (див. таблицю № 4).

Таблиця 4

Енергетичні діапазони й інтервали в монотонних і експресивних фразах

Диктор	Енергетичний інтервал		Енергетичний діапазон	
	монотонне мовлення	експресивне мовлення	монотонне мовлення	експресивне мовлення
Чоловіки	1,40	1,81	2,00	2,30
Жінки	1,35	1,65	1,80	2,10
Середній показник	1,30	1,73	1,90	2,20

Слід підкреслити, що найбільша інтенсивність спостерігається у передядерному і ядерному складі, що відповідає в граматичному плані групі предиката. Відносні показники темпу мовлення наведено у схемі № 1 (див. рис. № 3).

За даними схемами видно, що при виголошенні фраз у нейтральному варіанті темп виголошення нижче, ніж у експресивному варіанті, і складає відповідно 1,45 і 1,5.

У дикторів-жінок переважає тенденція до наявності централізованого фразового наголосу і, отже, до розміщення комунікативного центру висловлювання в окремому слові або у відрізку висловлювання. У дикторів-чоловіків спостерігається зворотна тенденція — наявність децентралізованого фразового наголосу і розподіл комунікативного центру висловлювання по всій фразі.

У досліджуваних прикладах (422) аудитори встановили присутність 125 пауз, що становить 30% від загальної кількості прикладів. За місцем розташування в граматичній структурі паузи розподілилися так:

Пауза перед Obj	Пауза перед Adv Mod	Пауза перед P	Пауза після Adv Mod	Пауза перед P + Obj	Пауза перед P + Adv Mod
16%	14%	12%	11%	3%	1,50%

Якщо врахувати, що наступній після паузи частині висловлювання надається більше уваги, тобто, вона може бути або КЦ висловлювання, або його частиною, можна вважати, що пауза достатньо ефективний темпоральний компонент інтонації в плані виділення комунікативного центру висловлювання.

Проведені нами дослідження дозволяють зробити такі висновки.

1. Інтонація бере участь в організації логіко-комунікативного аспекту повідомлення поряд з лексико-граматичними і стилістичними засобами.

2. Оскільки англійське розповідне речення має стійкий порядок граматичних

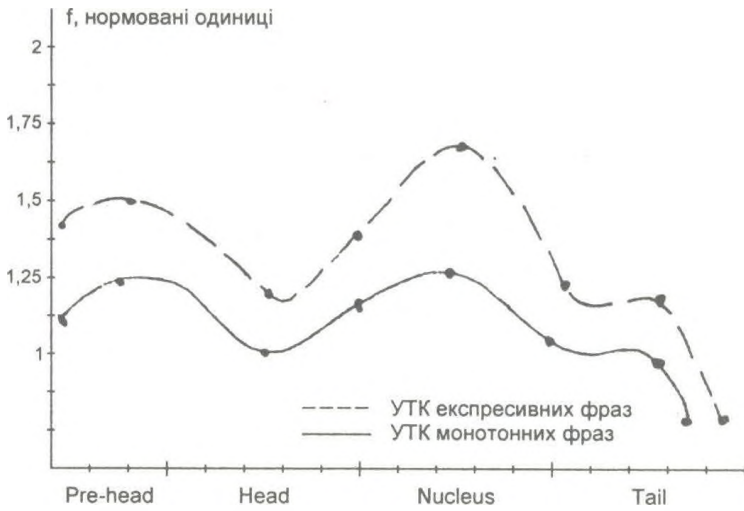

Рис. 1. Узагальнений тональний контур англійських оповідних фраз, виголошених монотонно й експресивно

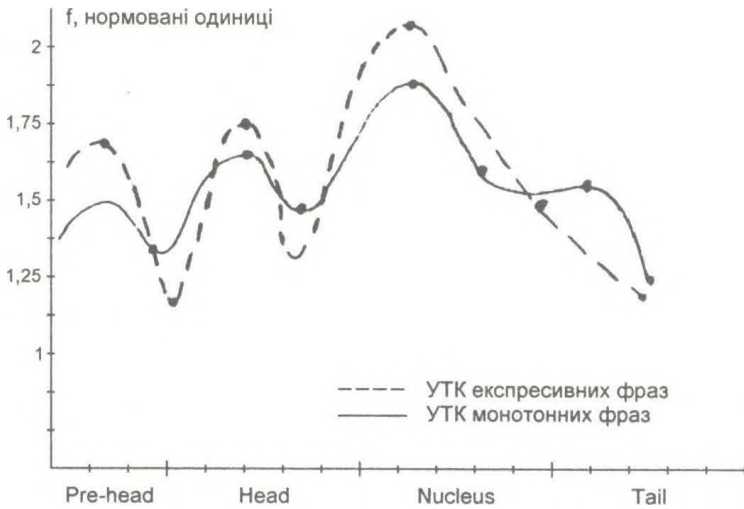

Рис. 2. Узагальнений енергетичний контур англійського розповідного речення

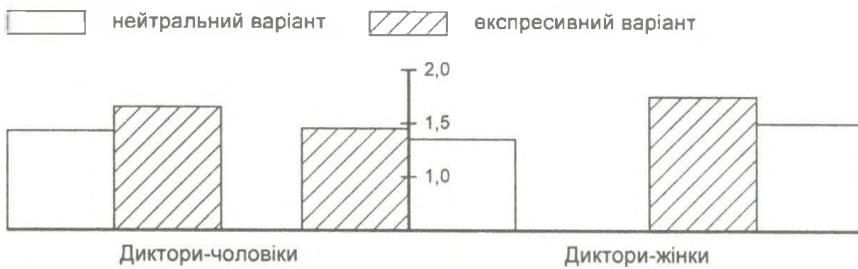

Рис. 3. Темп мовлення у дикторів-чоловіків і у дикторів-жінок у нейтральних і експресивних фразах

підмета і присудка, логіко-комунікативне членування повідомлення виражається стійкими граматичними структурами. І у більшості випадків воно збігається з граматичним членуванням речення в емоційно-нейтральному мовленні.

В експериментальних фразах, прочитаних експресивно, відмічено зміщення логіко-граматичної структури речення в бік суб'єкта.

3. Предикат повідомлення в діалогічному мовленні — носій комунікативно спрямованої інформації. Він характеризується наявністю стійких характеристик фразового наголосу, який реалізується з допомогою тональних, силових і часових компонентів інтонації в ядерних складах предиката.

4. Ядерний склад є головною дільницею інтонаційної структури, і, одночасно, комунікативним центром висловлювання.

Резюме

Мета статті — вивчення інтонаційних ознак комунікативного центру висловлювання в англійському експресивному мовленні. Проведене дослідження підтвердило, що поряд з лексико-граматичними і стилістичними засобами, значна роль в організації комунікативного центру повідомлення належить інтонації.

Експериментальний аналіз дає змогу стверджувати, що предикат повідомлення в діалогічному мовленні, як комунікативний центр висловлювання, характеризується певним тональним, силовими і часовими параметрами.

Список цитованої літератури

1. Бровченко Т. А., Волошин В. Г. Методические указания по математической обработке и анализу фонетического эксперимента. — Одесса, 1986. — 48 с.
2. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке. — В кн. "Исследования по русской грамматике". М.-Л., 1950. — 120 с.
3. Колианский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка. — М., 1984. — 175 с.
4. Селезнев В. Х. Пособие по развитию навыков английской интонации. — М., 1983. — 312 с.
5. Торсуев Т. П. Фонетика английского языка. — М., 1950. — 97 с.
6. Чахоян Л. П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка. — М., 1979. — 135 с.
7. Agata Christie. Selected stories. — М., 1976. — 334 с.
8. Colin Mortimer. Cambridge, 1977. — 160 с.